

Marginaal: Antropologen in Nederland

Lodewijk Brunt en Rob van Ginkel

In het begin van de jaren zeventig promoveerde de eerste Nederlandse antropoloog op een dissertatie die niet handelde over het verwantschapstelsel van een Afrikaanse stam of de godsdienstige praktijken bij de bewoners van een vallei in Nieuw-Guinea, maar over een actueel verschijnsel in Nederland zelf. Het eerste schaap was over de dam, een omvangrijke kudde zou spoedig volgen.

De culturele antropologie geldt bij velen nog steeds als een tak van de sociale wetenschappen, die zich onderscheidt door een gerichtheid op alles wat zich buiten de nationale grenzen bevindt, en wel liefst zo ver mogelijk. Deze karakterisering klopt niet meer. Antropologen hebben in toenemende mate hun aandacht verlegd naar de 'eigen samenleving'. Daar zijn verschillende redenen voor te bedenken, waarvan we er enkele noemen. Na de dekolonisatie, die zich in de jaren zestig en zeventig op grote schaal in Afrika en Azië voltrok, bleken antropologen door hun associatie met het vroegere koloniale bewind nogal eens in een slechte reuk te staan bij de nieuwe machthebbers. In de westerse samenlevingen, waaruit de antropologen afkomstig waren, voltrokken zich tegelijkertijd ingrijpende veranderingen die de antropologische verbeeldingskracht in hoge mate wisten te prikkelen.

Door zich in steeds grotere aantallen te oriënteren op onderzoek dicht bij huis overschreden antropologen allerlei traditionele disciplinegrenzen. Hier en daar werd gesproken van '*trespassing*', soms in bewonderende zin, af en toe in afkeurende zin. Men kwam op andermans gebied terecht, en dit terrein bleek op een grondige manier te zijn verkaveld. In de maagdelijke streken van Afrika, Azië en grote delen van Latijns-Amerika waren de antropologen in wetenschappelijke zin heer en meester geweest. Vanuit een holistisch standpunt konden daar de psychologie, familieverbanden, economie en politieke structuren worden bestudeerd van volken en groepen die nog nimmer door vertegenwoordigers van andere disciplines - zendelingen en missionarissen uitgezonderd - waren ontdekt. Het onderzoek naar de 'eigen' samenleving, daarentegen, was vergeven aan een dicht netwerk van zustervakken, zoals de sociale psychologie, sociografie, criminologie, geschiedenis, economie, volkskunde en sociologie.

Wat hadden antropologen hieraan nog toe te voegen? Immers, veel 'primitieve',

onontdekte volken en verschijnselen leken zich in de Eerste Wereld niet te bevinden of voor te doen. Talrijke antropologen wendden zich desondanks naar de studie van verschijnselen die ogenschijnlijk grote overeenkomsten vertoonden met wat zich ook in de traditionele 'antropologische' gebieden steeds sterker was gaan manifesteren: trekarbeid, migratie en volksverhuizingen. Daarnaast richtte men zich op het onderzoek naar allerlei 'sappelaars', die zich in de marge van de moderne, westerse samenleving ophielden. Antropologen bestudeerden kleine boeren, randgroepjongeren, hoeren, criminelen en sekteleiden. Maar niet in de laatste plaats ook de verschijnselen en gebeurtenissen die met genoemde onderwerpen nauw verbonden zijn, zoals uitbuiting, racisme, discriminatie, stigmatisering en stereotypering.

Het leek erop dat antropologen zich in eerste instantie vooral geïnteresseerd toonden in onderwerpen die door de gevestigde disciplines over het hoofd waren gezien. Als gevolg daarvan klonken er wel eens beschuldigingen op van 'exotisering'; antropologen zouden een bijna morbide belangstelling aan de dag leggen voor ogenschijnlijk achterlijke, barbaarse en uitzinnige fenomenen die eigenlijk geen plaats mochten hebben binnen de oprukkende verzorgingsstaat. Vissers, herders of schippers vormden bepaald niet de ruggegraat van de natie, en dus werd vaak niet goed begrepen waarom zulke relictten van lang vervlogen tijden de moeite van het bestuderen waard zouden zijn.

Maar antropologen bleven niet in de marge verkeren en rukten steeds verder op naar het hart van de moderne samenleving. Ze hadden behalve een eigen keuze aan onderwerpen - en daarmee een eigen maatschappijvisie - ook een onderscheiden manier van werken te bieden. In de bestaande disciplines was de nadruk steeds meer komen te liggen op 'harde', cijfermatige benaderingen van de sociale werkelijkheid, de antropologen stelden hun eigen intieme, maar wetenschappelijk gesproken 'primitieve', techniek van de participerende observatie op de voorgrond. Ze pretendeerden daarmee de bestudeerde verschijnselen van 'binnenuit' te kunnen begrijpen, aanzienlijk beter dan ooit met behulp van gestandaardiseerde vragenlijsten en computergestuurde statistische analyses mogelijk zou kunnen zijn.

Naast deze van andere disciplines afwijkende focus, de bijzondere methode en de voorkeur voor een kwalitatieve aanpak was er nog een eigen inbreng van antropologen die de maatschappij waarvan ze deel uitmaken bestudeerden. Zij lieten namelijk zien dat het theoretische en conceptuele instrumentarium van hun vak niet alleen bruikbaar is bij de bestudering van anderen ver weg, maar ook op de eigen samenleving en cultuur toegepast kan worden. Daarmee hebben zij aan bestaande inzichten nieuwe toegevoegd. Hun bijdrage betekent derhalve een verrijking van de sociale wetenschappen.

Is er met deze vreemde eenden in de bijt inmiddels een bevredigende *modus vivendi* gevonden? In dit nummer van de *Sociologische Gids* wordt daar een antwoord op geformuleerd. Ten eerste in de vorm van een door Rob van Ginkel ver-

zorgd overzicht van de achtergronden en het karakter van wat men 'de antropologie in Nederland van Nederland' zou kunnen noemen. Deze uitputtende bijdrage gaat gepaard met een omvangrijke bibliografie, die voor de geschiedschrijving van de Nederlandse antropologie van groot belang is. Ten tweede in de vorm van de bijdragen van Willem de Blécourt en Frank van Gemert over de lotgevallen van (individuele) antropologen op een vreemd territorium, respectievelijk de volkskunde en de criminologie. Uit Van Ginkels bijdrage blijkt dat antropologen sinds 25 jaar een indrukwekkende hoeveelheid werk in Nederland hebben verricht, maar uit de andere artikelen wordt duidelijk dat dit er allerminst toe geleid heeft dat de antropologie in Nederland een algemeen aanvaard verschijnsel is geworden. De oude discipline grenzen zijn taai en moeilijk te overschrijden. Ondanks veelvuldige discussies over het belang van interdisciplinair en multidisciplinair onderzoek, is op dit gebied nog veel werk te verrichten. Antropologen kunnen daaraan een belangrijke bijdrage leveren. Dit themanummer wil hiertoe een aanzet zijn.